

Sammlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 92 1971

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1972

(1954), svarar nu också för en bok av Loup de Fages om Edith Södergran. Loup de Fages behärskar svenska väl, han har omsorgsfullt tagit del av Edith Södergranforskningen, i främsta rummet Gunnar Tideströms monografi och Olof Enckells undersökningar, och han har avlagt en visit hos den äldre Hagar Olsson i Helsingfors och vallfärdat till Raivola — om ett nyligen avlagt besök där i »le pays d'Edith» handlar bokens slutsidor. Loup de Fages betraktar Edith Södergrans lyrik som »une poésie de feu et de sang», men hans franska retorik som naturligtvis bör ha stimulerats av skaldinnans eget bildspråk, tillåts dock inte att otillbörligt skymma föremålet. Han har en anmärkningsvärt fin förståelse för Edith Södergrans särart och även om han följer särskilt Gunnar Tideström mycket nära i hämlarna i sin framställning, kan hans bok dock sägas ha en relativt självständig karaktär. Loup de Fages konstaterar för övrigt anspråklöst att han velat så mycket som möjligt lämna ordet åt författarinnan, »dans ses poèmes et dans ses lettres»; Hagar Olssons utgåva av Ediths brev har sålunda flitigt utnyttjats för bokens senare kapitel, alltifrån kap. VIII, »L'histoire d'une amitié». Utan tvivel har detta också varit det lämpligaste tillvägagångssättet när det gällt att väcka franska läsares intresse för denna för dem okända skaldinna från det exotiska Karelen — »terre de poètes par excellence.»

Gunnar Tideström tog ju väl vara på ett uppslag från Hagar Olsson och Gunnar Ekelöf när han effektivt vederlade den uppfattningen att Edith Södergrans dikter enbart återgav en drömverklighet och ett drömlandskap. Loup de Fages betonar i Tideströms efterföljd Raivolamiljöns betydelse för hennes poesi. Han finner med allt skäl redan hennes skolflickspoesi (»Vaxdukshäftet») av stort intresse och utnyttjar naturligtvis på denna punkt såväl Tideström som Enckell. De politiska händelsernas nedslag i hennes dikt, Nietzscheläsningen, förnyelsen av hennes poetiska uttrycksmedel i expressionismens tecken, de sista årens religiösa orientering och den slutliga sjukdomsdiktningen, allt detta får en klagörande framställning. Edith Södergrans livsöde måste gripa och hennes poesi — som gör sig påfallande väl i fransk tolkning med sina djärva visioner och sina överdådiga metaforer — måste fångla en fransk publik, därom är man övertygad. Må den också uppträcka hennes dimensioner.

Ulf Wittrock

Olof Lagercrantz: *Att finnas till. En studie i James Joyces roman Odysseus*. Wahlström & Widstrand 1970.

Olof Lagercrantz' bok om Ulysses introducerar läsaren i det stora verket genom att anlägga sju pedagogiskt välvalda och klart fasthållna huvudsynpunkter. Först redogörs för skeendet i boken, och dess förhållande till det homeriska mönstret diskuteras. Relationen mellan romanens Dublin och verklighetens är nästa stora problem som tas upp, och därefter behandlas Joyces humor och de komiska dragen i boken. Gestalten Leopold Bloom studeras i ett kapitel och i ett följande romanens teknik. Joyce själv, hans relationer till sitt verk och Stephen Dedalus' personlighet är ett problemkomplex som utgör en annan självklar huvudpunkt, och Molly Bloom ägnas det sista avsnittet där förstås också Joyces hustru Nora karakteriseras.

Lagercrantz har smidigt utnyttjat och presenterat en rad viktiga bidrag till Joyceforskningen och har även gjort en resonerande bibliografi till boken, vilket ökar dess värde. Uppfattningen att Joyce är på en gång moralist och humorist, som Darcy O'Brien företräder (se Samlaren 1969), har Lagercrantz inget till övers för. Det hör kanhända ihop med detta, att Ulysses hos Lagercrantz framstår som rätt spänningslös. Med titeln *Att finnas till* har han antytt sin tolkning, som egentligen inte är någon tolkning: Ulysses hävdar ingenting alls, den bara är och vill fånga ett ögonblick av det varande (s. 31, 139). Hur boken samtidigt kan fungera som »tungt inlägg i samhällsdebatten», som Lagercrantz säger (s. 120), blir jag inte riktigt klok på. Har den ett ärende genom att inte ha ett ärende? Att Ulysses genom sin människoskildring verkar som moralisk befrielse förefaller som en subjektiv upplevelse, inte som en bevisbar tes.

Men presentationen av Ulysses, dess författare och problemen den ställer håller sig till väsentligheter och förmedlar på ett angenämt sätt både nyttig information och något av det personliga utbyte som Lagercrantz har haft av sitt studium. Den borde bli ett gott stöd för dem som känner sig tvehågsna inför läsningen av Ulysses.

Louise Vingé

Elisabeth K. Beaujour: *The Invisible Land. A Study of the Artistic Imagination of Iurii Olesha*. Columbia University Press. New York 1970.

Jurij Olesjas roman *Avund*, publicerad 1927, brukar betraktas som en av det ryska 20-talets

konstnärligt mest lyckade böcker kring ett då aktuellt tema: brytningen mellan den gamla intelligention och den nya sovjetmänniskan. Den skilde sig från andra i samma genre genom sin stil, lätt, poetisk, ironisk, och sin vidare problematik: kampen mellan bohemen Kavalero och korvproducenten Babbitjev är också en motsättning mellan individ och kollektiv, mellan poesi och teknik, mellan drömmare och handlingsmänniska. Anknytningen till både rysk och västeuropeisk litteratur var tydlig och intressant: Dostojevskijs källarmänniska och Zamjatin's framtidsvision *Vi*, Giraudoux's metaforiska romaner, Sinclair Lewis Babbitt och Chaplins filmer.

Det har spekulerats en del varför Olesja efter Avund snart nog tystnade som författare. Det vanliga svaret är att 30-talets militanta litteratur i femårsplanens och den socialistiska realismens tecken kvävde hans lyriska talang. I sin bok *The Invisible Land, A Study of the Artistic Imagination of Iurii Olesha* — den första om Olesja på något språk — söker Elizabeth Beaujour visa att hans förhållande till det nya samhället var mera komplicerat än så: där fanns både attraktion och repulsion, beundran, avund och självömkan över att trots allt »inte höra dit». I en tid som krävde engagemang kunde han inte bryta sin ironiska distans. När andra vände sig mot aktuella och episka uppgifter förblev dikten för honom framför allt försvarsmekanism och osynlighetskåpa.

Boken söker alltså närmast diskutera den psykologiska, i viss mån också den sociala och politiska bakgrunden till hans verk, hans korta skaparperiod och långa tystnad. Författarinnan ser hans stil som ett uttryck för »his search for self-definition, domination and control». Linjen drivs ibland väl långt i mitt tycke (t. ex. det ständiga understrykandet av hans ärelystnad) men ger samtidigt ny belysning åt många sidor. Den framhäver också det begränsade och solipistiska hos Olesja. Han var inte den store författare som en del velat göra honom till. Men Avund kan utan tvivel betecknas som en sovjetlitteraturens »minor classic». Och legenden Olesja kom att spela en viss roll fram till hans död 1960 — över Stalintidens tungfotade romaner svävade — som senare minnesanteckningar visar — drömmen om hans luftiga prosa.

Ett kapitel sätter in Olesja i det ryska 20-talets kontext. Man får intrycket att här finns mera att säga. Och författarinnan endast rör vid en annan, nog så intressant fråga: Olesjas förbindelser med västeuropeisk litteratur. En kritiker kallade honom »den bäste fransmannen bland våra ryska författare». Det är inte bara hans stil som kan verka »orysk» i sin medvetet

anti-episka, poetiska koncentration. Hela det problemkomplex som hans författarskap rör sig kring var inte bundet till förhållandena i Sovjet, det hade också en tydlig anknytning till europeisk avantgardism: poeten's försök att hävda sig i en tid av teknisk utveckling, hans känsla av triumf och vanmakt.

Nils Åke Nilsson

Kjell Espmark: *Harry Martinson erövrar sitt språk. En studie i hans lyriska metod 1927-1934*. Bonniers. Sthlm 1970.

Kjell Espmark renodlar i sitt andra litteraturvetenskapliga verk i huvudsak den språkliga aspekten och utreder hur Harry Martinsons lyriska språk och metod växer fram mot den internationella och inhemska modernismens bakgrund. Utvecklingen följs fram till 1934, utgivningsåret för *Natur* och en naturlig slutpunkt för framställningens intentioner. Aspekten är central, och undersökningens grundlighet och vederhäftighet garanterar att vi nu har en säkrare kunskap om och en bredare överblick över lyrikern Martinsons tidiga utveckling. Men också Espmarks metodprinciper, som vittnar om en viss nyorientering, är betydelsefulla och ger boken ett särskilt intresse.

I sin inledning kommenterar Espmark den komparativa metodens speciella svårigheter och ansluter sig i stort till ett synsätt som ser påverkningsprocessen som en katalys, en term närmast hämtad från Johan Fjord Jensen. Det innebär, kortfattat, att en diktare på samma gång kan stå under inflytande av andra diktare eller hela traditioner och självständigt skapa ur sin författarpersonlighets unika resurser, ett betraktelsesätt som visar sig djupt fruktbart när det gäller Martinson. Som en följd av detta vill Espmark inte tillmäta enskilda verbala och stilistiska reflexer något intresse — annat än »som indicier vid argumentationen kring en väsentligare stimulans». Han studerar de lyriska texterna som helheter och syftar till en metod som innebär »en förening av historiskt komparativ syn och analys av diktverket som ett odelbart helt». Efter att ha tagit avstånd från termen »struktur», vars totalitetsaspekt ofta inte uppfattas, säger han sig föredra framför »komparativ strukturalism» beteckningen »komparativ holism», en term som säkerligen inspirerats av Welleks bruk av termen »holistic» i hans uppsats om komparatismens kris i *Concepts of criticism*. Som synes är det fråga om en metod som här i Sverige i betydelsefulla avseenden haft en föregångare i Sten Malmströms *Stagnelius-avhandling*.

Hur fungerar nu Espmarks metodteori i prak-